

ВИКОРИСТАННЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасні завдання реформування освіти в Україні вимагають радикальних змін у вихованні та навчанні підростаючого покоління. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), Закон України “Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначають основні напрями перебудови підготовки майбутніх педагогів на принципах гуманізації, демократизації та етнізації всіх її складників.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дає змогу зробити висновок, що окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх вчителів до організації художньо-технічної творчості учнів розглядаються в працях Е.А. Антоновича, В.Г. Бутенка, І.А. Зязюна, Б.Т. Лихачова, С.Г. Мельничука, Б.М. Неменського, В.Р. Аронова, М.М. Волкова, О.А. Тарасенко.

У галузі підготовки студентів до викладання художньо-технічних дисциплін у початковій школі мають значення роботи В.П. Тименка, І. Міщенко, В. Хорунжия, О.Я. Савченко, Н.М. Бібік та ін.

Проте, потреби реального життя вимагають більш глибокого аналізу використання народної творчості, і такий аспект, як шляхи і засоби народного декоративно-прикладного мистецтва у підготовці майбутніх вчителів недостатньо висвітлений.

Метою цієї статті, котра становить частину нашого дослідження, є визначення шляхів, засобів використання народного декоративно-прикладного мистецтва в процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів.

Нами проаналізовані роботи філософів, психологів, педагогів, які дають можливість зробити висновок, що:

- декоративно-прикладне мистецтво безпосередньо входить у сферу матеріальної і духовної культури народу;
- умовне розмежування матеріальної і духовної культури;
- виділення художньої культури на тій основі, що в останній відбувається процес злиття матеріальної, реальної форми і духовного змісту.

Декоративно-прикладне мистецтво охоплює сферу знань, естетичні погляди, смаки, звичаєво-обрядові аспекти, етичні переконання тощо. Це одна із частин народної художньої культури.

Сьогодні декоративно-прикладне мистецтво розглядається як важлива художня цінність, що виконує функції: пізнавальну, комунікативну, естетичну.

Життя підтверджує, що декоративно-прикладне мистецтво українського народу збагачується новими аспектами філософсько-естетичного звучання, його змістовна краса потрібна людині і з часом буде зростати його художньо-культурна цінність.

Готовність майбутнього вчителя до розвитку у дітей художньо-трудова вмінь, звичайно, неможлива без глибокого знання народного декоративно-прикладного мистецтва та відповідної його підготовки. З анкет студентів (опитано 150 чоловік) основними недоліками підготовки вчителів до організації художньо-технічної творчості молодших школярів можна вважати: недостатню ознайомленість з історією народного декоративно-прикладного мистецтва, його видами; невмінням застосовувати його елементи у сучасному стилі життя; неволодіння елементами дизайн-освіти.

Проведене нами дослідження свідчить про те, що у педагогічних університетах через об'єктивні обставини у багатьох випадках підготовка майбутнього фахівця в цьому плані не достатня. Не дивлячись на те, що за навчальним планом педуніверситету викладаються дисципліни “Методика викладання образотворчого мистецтва” і “Методика викладання трудового навчання”, ми вважаємо за доцільне вводити спецкурс “Художня праця”, який би

вчив майбутніх фахівців творити красу в процесі трудового навчання, розвивати художній смак на основі глибокого знання народного декоративно-прикладного мистецтва. Введення спецкурсу обумовлено низьким рівнем готовності до організації художньо-технічної творчості, а також заміною в школах уроків трудового навчання і образотворчого мистецтва дисципліною “Художня праця”. Причиною введення в нові типові програми з художньої праці стали підвищений інтерес учнів до вивчення народних промислів і ремесел; високий виховний потенціал народного мистецтва; практичний досвід учителів, набутий у цій галузі; сучасні вимоги, пов’язані з підвищенням культурного та естетичного рівня людей; необхідність пошуку нових ефективних шляхів у художньо-естетичному навчанні і вихованні учнів.

Для підготовки майбутніх вчителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів у ЖДПУ з 2001 року введено спецкурс “Художня праця”, який нами розроблений на основі “Концепції полікультурного виховання” та “Концепції естетичного виховання молоді в умовах відродження української національної культури” [2: 5]. Ми виходимо з того, що організація художньо-технічної творчості учнів потребує від учителя розвинених художніх смаків, творчої уяви і мислення, володіння практичними вміннями.

Метою спецкурсу “Художня праця” є виховання у майбутніх вчителів національної самосвідомості, формування громадянина-професіонала. Основним завданням курсу є розкриття художньо-трудового принципу в практичній діяльності людей та культури; розвиток у студентів об’ємно-просторового уявлення, сприймання і вміння аналізувати форму виробу; ознайомлення студентів з основами художнього проектування як специфічної діяльності; сприяння виробленню практичних навичок розробки проектів різних виробів; орієнтування майбутніх вчителів на розвиток в учнів художньо-трудова творчих здібностей, необхідних їм у процесі практично доцільної діяльності.

Спецкурс “Художня праця” складається з трьох частин. Програма розрахована на 28 навчальних годин, з яких 10 годин – лекційні, 10 годин – практичні, 8 годин – лабораторні.

Лекційна частина курсу дасть змогу більш детально викладати етапи розвитку і теорію як трудового навчання, так і основ дизайну, формотворчі чинники, основи композиції тощо.

У лекційній частині студенти ознайомлюються з історією розвитку народного декоративно-прикладного мистецтва; державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи; психолого-педагогічними основами художньої праці молодших школярів; методами навчально-виховної роботи, зокрема методом художніх проектів.

У всезагальній народній культурі важливу роль відіграє **декоративне мистецтво** – широка галузь мистецтва, яка художньо-естетично формує матеріальне середовище, створене людиною. До нього належать такі види: декоративно-прикладне, монументально-декоративне, оформлювальне, театральне-декораційне тощо [1: 9].

Народне декоративно-прикладне мистецтво – одна із форм суспільної свідомості і суспільної діяльності. Воно зародилось у первісному суспільстві.

Декоративно-прикладне мистецтво поділяється на багато видів: художнє ткацтво, килимарство, вишивка, в’язання, мереживо, вибійка, розпис, художня обробка шкіри та дерева, плетіння, кераміка, витинанки, писанкарство, бісероплетіння та ін.

Починаючи з первіснообщинного суспільства і впродовж наступних віків люди удосконалювали домашнє виробництво речей, які задовольняли побутово-життєві потреби. Поступово шліфувались технічно-художні засоби, які формувались колективним досвідом, передавались із покоління в покоління, перевірялися практикою. Людина навчилася виконувати багато процесів праці, створюючи предметний світ: тканини, посуд, меблі тощо. Величезним здобутком пізнавально-трудова діяльності було те, що людина почала добирати, підготовляти й опрацьовувати потрібну сировину [1: 11].

Пам'ятки кожної конкретної епохи показують, як люди навчилися працювати з природними матеріалами і що з них виготовляти, яку силу надавали їм за допомогою символів-знаків (орнаменту) і що робило звичайні речі побутового призначення творами мистецтва. На всіх етапах історичного розвитку твори народного мистецтва, залишаючись невід'ємною частиною матеріальної культури, водночас є важливою галуззю духовної культури народу. Основи художнього, духовного, естетичного в них невіддільні від утилітарного. Їхня єдність обґрунтовує глибоку життєву правду народного мистецтва.

Високого художнього рівня досягли художні ремесла у східних слов'ян (метал, кераміка, різьблення на дереві тощо). Декоративно-прикладне мистецтво слов'янського населення на території майбутніх російських, українських і білоруських земель – ґрунт, на якому розвинулася самобутня культура Київської Русі. Давньоруські ремісники дотримувалися багатовікових традицій східнослов'янського мистецтва, засвоюючи, творчо осмислюючи найкращі здобутки світового мистецтва, їхню оригінальну, високохудожню творчість засвідчують збережені пам'ятки, літописні дані та описи іноземців, які за рівнем художнього ремесла ставили Давню Русь на друге місце після Візантії [3: 45].

Ми підводимо студентів до висновку, що народне декоративне мистецтво України розвивалось у двох основних формах – домашнє художнє ремесло й організовані художні промисли, пов'язані з ринком. Ці дві форми йшли паралельно, тісно переплітаючись між собою і взаємозбагачуючись, кожна історична епоха вносила свої зміни.

Ми знайомимо студентів з поняттям “художня традиція”. Художня традиція – це стійка система творення образів, естетичних уявлень, історично сформованих у певному середовищі. Основне у традиціях народного декоративного мистецтва – матеріал, техніка його обробки, характер виготовлення предметів, а також принципи і прийоми втілення образу. Вирішальну роль відіграють художні особливості сюжетних зображень, форми виробів, орнамент, виражені живописними, пластичними або графічними засобами. Залежно від характеру взаємозв'язків ці фактори формують специфічні риси окремих видів мистецтва. В історичному аспекті відбувається постійний процес відновлення і розвитку традицій, але принципи, особливості художньої форми у мистецтві народу зберігаються віками, традиції відбивають ту якість, яку ми називаємо класикою мистецтва [1: 21].

Відбиваючи колективний світогляд, твори народного декоративного мистецтва позначені особистістю майстра. Колективна та індивідуальна творчість завжди знаходяться у діалектичній єдності, доповнюючи і збагачуючи одна одну. У зв'язку з колективним характером творчості віками кристалізувались творчі технологічні методи ручної праці, які вдосконалювались кожним наступним поколінням. Завдяки цьому багато творів народних майстрів досягли вершин художнього рівня, у них нерозривно поєднуються практичність і декоративність.

У своїх лекціях ми підкреслюємо, що за своїм змістом, метою, виражальними засобами народне мистецтво не знає національної замкненості, територіальних обмежень. Воно розвивається на ґрунті всезагального народного досвіду, в постійних процесах взаємовпливів, взаємозв'язків між сусідніми народами.

Сьогодні декоративне мистецтво – складне, багатогранне художнє явище. Воно розвивається у таких галузях як народне традиційне, зокрема, народні художні промисли, професійне мистецтво і самодіяльна творчість. Ці галузі багатозмістовні і далеко нетотожні. Між ними існують тісні взаємозв'язки і суттєві розбіжності.

Лабораторні заняття проводяться на базі шкіл м. Житомира (№ 6, 25, 28, 12, 17), які спрямовані на вироблення в студентів умінь та навичок самостійно створювати, організовувати та контролювати художньо-трудова етапність роботи над створенням виробу (проект – трудовий процес – результат); реалізувати дані уміння та навички у навчально-виховному процесі школи; організовувати та керувати художньо-трудова діяльністю школярів: проектувати навчально-виховний процес, визначати мету кожного заняття, зміст, структуру, організацію, методикку подання навчального матеріалу, керівництво і контроль.

Заняття декоративно-прикладним мистецтвом у процесі трудового навчання забезпечують безліч прийомів і засобів естетичного діяння з урахуванням нахилів і задатків, створюють умови кожному вихованцю для самостійної творчої діяльності, залучають школярів до колективної творчої справи. Такі заняття спрямовані на розвиток в учнів прагнення, готовності та вміння вносити прекрасне в своє життя.

На заняттях з художньої праці майбутні вчителі початкових класів часто використовують різноманітні види прикладного мистецтва (розпис по дереву, карбування, ліплення з глини, вишивання, плетіння із соломи, ниток, виготовлення іграшок і художніх виробів із шкіри й хутра, природних матеріалів тощо).

Аналіз лабораторних робіт, що проходять у школі, дає змогу зробити висновки, що:

- різноманітність декоративних робіт дозволяє запропонувати кожному школяреві заняття за його інтересами;
- підвищується зацікавленість учнів до уроків праці;
- під час роботи над декоративними виробами в учнів формується загальна культура праці, вони набувають трудових умінь і навичок;
- процес виконання декоративних робіт приносить дітям радість, творчу насолоду;
- народне декоративно-прикладне мистецтво – важливий фактор удосконалення системи естетичного виховання школярів.

Зрозуміло, що спецкурс "Художня праця" не розв'язує всіх завдань, поставлених перед визначенням рівня підготовки вчителів до організації художньо-технічної творчості молодших школярів.

Потреби практиків зумовлюють необхідність подальшої розробки теоретичних і методичних положень щодо підвищення рівня підготовки студентів до викладання художньої праці, трудового навчання й образотворчого мистецтва у початкових класах.

Зокрема, необхідно:

- а) поглибити теоретичне обґрунтування і привести у відповідність із вимогами реформування освіти зміст художньо-технічної підготовки майбутніх фахівців;
- б) розробити і ввести в навчальний процес вищих навчальних закладів цілісну систему методичної підготовки студентів до викладання художньої праці й образотворчого мистецтва із широким використанням новітніх технологій на особистісно зорієнтованій основі.

Постійно зростаюча увага до проблеми відродження національної культури ставить перед педагогічними кадрами та науковими дослідженнями завдання глибокої розробки та вдосконалення змісту, методів, організаційних форм навчання учнів щодо народного декоративно-прикладного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993. – С. 9–24.
2. Тараненко І.Г. Концепція багатокультурного виховання – новий напрям у розвитку національної освіти // Відродження. – 1995. – № 1. – С. 5.
3. Тищенко О. Р. Декоративно-прикладне мистецтво східних слов'ян і давньоруської народності. – К., 1985. – С. 45.